

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Даниела Кирилова Дженева
АМГИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – гр. Пловдив
на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

Автор: Маргарита Братоева Братоева
Тема: „Специфики, структура и методи при изграждане на екзерсиса на
основата на българския народен танц“
Научен ръководител: доц. Георги Гаров
при ЮЗУ „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград

Предложения за рецензиране дисертационен труд на Маргарита Братоева е озаглавен „Специфики, структура и методи при изграждане на екзерсиса на основата на българския народен танц“. Избраната тема за научно проучване е актуална поради факта, че непрестанното развитие на фолклорното танцово изкуство в България поражда необходимост от адекватен екзерсис, който да отговаря на съвременните потребности. Този аспект в пълна сила се отнася за обучението на учениците от Националните училища, Средните училища с разширено обучение по български танци, Висшите училища със специалности по „Хореография“, както и професионалните танцьори в различните трупи и форми за сценични изяви. Всички те имат нужда от диференциран подход при провеждането на екзерсиса съобразно непосредствените задачи в репетиционния процес и предстоящите творчески изяви.

Маргарита Братоева определено има познанията и опита да проучи и анализира проблематиката „отвътре“. Тя преминава през дълго и последователно

обучение в областта на българските народни танци. Завършва Държавно хореографско училище – София през 1986 г. През 1996 г. се дипломира в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, като „бакалавър“ по „Хореографска педагогика“. През 2013 г. придобива ОКС „магистър“ по „Хореографска режисура“ в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. В продължение на 25 години от 1986 г. до 2011 г. е артист-балетист в Ансамбъл „Пирин“ – Благоевград. Преподавала е на студенти от специалност „Българска народна хореография“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград. От 2018 г. до 2022 г. е била преподавател по „Български народни танци“ в Болградска гимназия „Г. С. Раковски“ в гр. Болград, Украйна. По настоящем е хореограф в Ансамбъла за народни песни и танци „Сливен“, гр. Сливен. Маргарита Братоева е режисьор на редица тематични спектакли, постановчик е на множество танци, като има и авторски произведения. Притежава специфичните умения на изпълнител, на репетитор и като хореограф. Тези натрупани познания и компетентности през годините са предпоставка за задълбочен подход към избраната тема.

Дисертационният труд, представен ни за рецензиране е в обем от 206 страници. Структуриран е в увод, три глави и заключение. Използваната библиография наброява 133 заглавия, посочена е дигитална онтология на фолклорния танц, както и 100 интернет източника на информация по темата. Следва приложение, в което са разработени 5 упражнения и 1 комбинация за екзерсис на базата на българския народен танц. Изведени са препоръки относно това, как предложените структурни модели могат да послужат за създаването на цялостен екзерсис. Представен е Автореферат в 40 страници, чрез които конспективно ни запознава със структурата, съдържанието, изводите и приносите на дисертацията. Приложен е списък с публикации по темата.

В увода докторантката обосновава актуалността на темата с необходимостта от задълбочено изследване на екзерсиса в различните му форми

на приложение. Формулира основната цел като необходимост да се анализират спецификата, структурите и методите на изграждане на екзерсиса на фолклорна основа. Поставя си четири конкретни задачи, които са ясно формулирани и решаването на които се очаква да доведе до определени приноси. Методите на изследване са подбрани в синхрон с идеите, целите и задачите като по този начин се гарантира доказването на Авторската теза.

В първа глава, озаглавена „Танцова култура – еволюция и школи“ се разглежда създаването, развитието и специфичните отличителни черти на танцовите школи, синтезирали и утвърдили свои присъщи екзерсиси, характерни за съответния стил и епоха на възникване. При този пространен анализ, докторантката се спира на фактология от утвърдени източници като коректно отбелязва изданието и авторите, на които се основава и цитира. Класическите танцови школи, които разглежда са доказали се във времето и са основополагащи за създаването на балетното изкуство в световен мащаб. Потърсена е историческата последователност и приемственост между школите на Италия, Франция, Дания, Русия, Англия и САЩ. Специално внимание е отделено на руската литература, посветена на класическия екзерсис, характерния танц и най-вече на фолклорния сценичен танц. Чрез делото и приноса на Игор Мойсеев се прави връзка и към българската литература за екзерсиса и първите автори по темата. Ретроспекцията на българското професионално танцово изкуство започва от първите професионални изяви на Анастас Петров. Следва основаването на Държавен ансамбъл за народни песни и танци – София през 1951 г. и приноса на Маргарита Дикова. От важно значение за изследваната тема е и създаването на Държавно балетно училище през същата 1951 г., като 5 години по-късно прераства в Държавно хореографско училище и обучението по български народни танци стъпва на солидна професионална основа. Първа глава завършва с изводи като основен сред тях е, че развитието на сценичното фолклорно изкуство у нас е

продължение на културно-историческото развитие на танца в световен мащаб.

Тук бих добавила от свое име, че достиженията на това развитие в България са определено търсени модели на методика и формообразуване от редица танцови школи, извън нашата страна.

Във втора глава, „Анатомия на човешкото тяло и танцовото движение в екзерсиса“, докторантката изследва въпроса за правилното построяване на екзерсиса, въз основа на физическите възможности на танцьора. Както знаем танцовото изпълнение е свързано с нелеко, динамично и експресивно натоварване, което изисква познаване на възможностите на човешкото тяло. Маргарита Братоева много точно е прозряла, че изключително важна тема за хореографията е връзката между анатомията на човешкото тяло и танцовите движения. Задълбочено анализира видовете движение и произтичащото от тях състояние на различните стави, мускули и връзки. Подчертава, че синхронизираното натоварване в екзерсиса, обхващащо краката, ръцете, корпуса и главата води до хармония на движенията и придобиване на танцово майсторство. Всички тези аспекти са подчинени и на правилното отношение към дихателната дейност и най-вече на съзнателната отговорност към важността на тази анатомична система. В края на главата докторантката формулира определени изводи относно развиването на специфични физически качества като споделена отговорност между хореографа и изпълнителя. Също и за това, че правилната методика е в основата на изграждането на всеки един танцьор, развивайки индивидуалните му способности. По въпроса за реда на упражненията в екзерсиса тя подхожда с разбиране и адмираира подредбата на станка „от долу на горе“, а на следващите етапи, включително и на среда възлага диференцирани задачи по бързина, ансамбловост, точност и издръжливост. Завършва с думите: „*Връзката между анатомията на човешкото тяло и танцовото движение се очертава като една изключително важна тема в хореографското изкуство*“.

Конструктивен извод, структурирането на който ме връща на заглавието на главата и поражда въпроса – защо танцово движение е в ед. ч., при положение, че в съдържанието са анализирани специфични движения за българската народна хореография, отнасящи се за глезените, коленните и тазобедрените стави. Не поставям въпроса с упрек към формулировката, а защото предизвиква интерес с възможностите за повече от еднозначен отговор.

Трета глава е озаглавена „Специфики, структура, изграждане и методика на преподаване на екзерсиса на основата на българския народен танц“. Както ни насочва заглавието тук се разглежда основаната научна проблематика по темата на дисертационния труд. В детайли се проследяват предпоставките за зараждането на специфичния български екзерсис, изграден на принципите на класическия, но синтезирал елементи, движения и комбинации от самобитния български фолклор. Изследвани са хронологично етапите на развитие и приносите на българските хореографи и педагози за постигнатите успехи у нас. Обръща се специално внимание на професионалния подход, който включва познаване не само на правилните методики и принципи на построяване, но и свободно боравене с терминологията на българската народна хореография. Маргарита Братоева обръща специално внимание на работата по стиловата принадлежност в екзерсиса като връзка между регионалната идентичност и създаването на фолклорни образци за сценичното изкуство. Тя подчертава, че *„хореографите на практика създават нови емблеми – модели на стиловете“* – в контекста на ролята на екзерсиса при подготовката на нови произведения. Тук е изведен много градивен извод, че: *„развитието на сценичната танцова интерпретация в хореографията като чисто авторово усещане налага различно съдържание на упражненията в екзерсиса, които присъстват в различна степен на доминация, изхождайки от поставените цели, продиктувани от възраст, танцувално ниво и репертоара на колектива.“* Следва преглед и анализ на видовете упражнения в екзерсиса, както

и на видовете умения, които трябва да се развиват като координация, сила, издръжливост, сръчност и прочее. За придобиването на тези танцувални умения са фиксирани три етапа на усъвършенстване със съответните препоръки за изпълването им със съдържание. Извода на докторантката относно спецификите, структурата и изграждането на екзерсиса е, че това е творчески процес, който зависи изцяло от уменията на хореографа да подбира танцов и музикален материал. Колкото до методиката на провеждане подчертава, че успехите са резултат на натрупан практически опит и теоретични знания, позволяващи ефективна работа според непосредствените задачи.

В заключението на труда на базата на проведеното задълбочено проучване докторантката проектира достиженията на поколения специалисти като: *„...процес, който формира рамката за едно бъдещо развитие на екзерсиса като тренировъчна система, свързан с особеностите на творческата интерпретация на традиционната ни фолклорна танцова култура“*. Тя извежда извода, че екзерсиса на основата на българските народни танци е *сложен феномен, който изисква цялостно ново съвременно осмисляне*. Приветствам това заключение, защото всички, които се занимаваме професионално с хореография сме свидетели на случая с догматичен подход към „загрявката“ без да се отразява моментното физическо или емоционално състояние на изпълнителите, което в голяма степен може да доведе до нежелателни последици. Екзерсиса не трябва да бъде константа, застинала във времето, а акт на определено творчески подход, подчинен на целите и задачите пред съответния хореограф /педагог или репетитор/. Адмиравам още един изключително важен извод, който звучи като послание: *„Към екзерсиса би трябвало да се отнесем като към широко профилна, динамично развиваща се отворена система, чиито модел е склонен да пречупва и генерира в себе си нови идеи и модели.“*

Очевидно е, че при тази кандидатура е налице симбиоза от добра теоретична подготовка, практически опит и научен подход при изследването. Формулираните от докторантката приноси ясно и точно отразяват постиженията на труда в две направления – в теоретична и практико-приложна насока. За първи път изчерпателно се анализира натоварването на опорно-двигателната система на човешкото тяло под въздействието на българския фолклорен танц и правилните подходи при подготовката за реализация. Доказва се пряката връзка между развитието на екзерсиса и постиженията на сценичната хореография. Изследват се и се анализират методите на изграждане на екзерсиса на основата на българския народен танц, като се аргументират възможностите за непрекъснатото създаване на нови модели.

В заключение ще подчертая , че представеното ни задълбочено изследване в дисертационния труд „Специфики, структура и методи при изграждане на екзерсиса на основата на българския народен танц“, ведно с приложените публикации по темата ми дават основание да предложа на уважаемото Научно жури да присъди на Маргарита Братоева образователната и научна степен „доктор“ в ПН 8.3 „Музикално и танцово изкуство“, научна специалност „Хореография“.

03.04.2023 г.

Рецензент:

/проф. д-р Даниела Дженева/

R E C E N Z I A

By Prof. Dr. Daniela Kirilova Geneva

AMTII "Prof. Asen Diamandiev" - Plovdiv

**of a dissertation for the award of an educational and scientific degree
"doctor"**

Author: Margarita Bratoeva Bratoeva

**Topic: "Specifics, structure and methods in building the exercise based on the
Bulgarian folk dance"**

**Research supervisor: associate professor Georgi Garov
at Neofit Rilski Secondary School – Blagoevgrad**

Suggestions for review Margarita Bratoeva's dissertation work is entitled "Specifics, structure and methods in building the exercise based on the Bulgarian folk dance". The chosen topic for scientific research is relevant due to the fact that the continuous development of folk dance art in Bulgaria creates a need for an adequate exercise that meets modern needs. This aspect fully applies to the education of students from National Schools, Secondary Schools with advanced training in Bulgarian dances, Higher Schools with specializations in "Choreography", as well as professional dancers in the various troupes and forms for stage performances. All of them need a differentiated approach when conducting the exercise according to the immediate tasks in the rehearsal process and the upcoming creative performances.

Margarita Bratoeva definitely has the knowledge and experience to study and analyze the problem "from the inside". She goes through a long and consistent training in the field of Bulgarian folk dances. He graduated from the State Choreographic School - Sofia in 1986. In 1996 he graduated from the Neophyt Rilski Secondary School - Blagoevgrad, as a "Bachelor" in "Choreographic Pedagogy". In 2013, he obtained a master's degree in "Choreographic Directing" at AMTII "Prof. Asen Diamandiev" - Plovdiv. For 25 years, from 1986 to 2011, he was an artist-balletist in the "Pirin" Ensemble -

Blagoevgrad. She taught students from the specialty "Bulgarian folk choreography" at the Neophyt Rilski University of Applied Sciences - Blagoevgrad. From 2018 to 2022, she was a teacher of "Bulgarian folk dances" at the Bolgrad High School "G. S. Rakovski" in Bolgrad, Ukraine. Currently, he is a choreographer in the Ensemble for folk songs and dances "Sliven", the city of Sliven. Margarita Bratoeva is the director of a number of thematic performances, the director of many dances, and has authored works as well. He has the specific skills of a performer, tutor and choreographer. These accumulated knowledge and competences over the years are a prerequisite for an in-depth approach to the chosen topic. The dissertation submitted to us for review is 206 pages long. It is structured in an introduction, three chapters and a conclusion. The bibliography used counts 133 titles, a digital ontology of folk dance is indicated, as well as 100 Internet sources of information on the subject. The following is an application in which 5 exercises and 1 exercise combination based on the Bulgarian folk dance have been developed. Recommendations are made on how the proposed structural models can serve to create a comprehensive exercise. A 40-page Abstract is presented, through which it briefly introduces us to the structure, content, conclusions and contributions of the dissertation. A list of publications on the subject is attached.

In the introduction, the doctoral student justifies the topicality of the topic with the need for a thorough study of the exercise in its various forms of application. Formulates the main goal as the need to analyze the specifics, structures and methods of building the exercise on a folklore basis. It sets itself four specific tasks, which are clearly formulated and the solution of which is expected to lead to certain contributions. The research methods are selected in sync with the ideas, goals and tasks, thereby guaranteeing the proof of the Author's thesis.

In the first chapter, entitled "Dance culture - evolution and schools", the creation, development and specific distinctive features of the dance schools, which synthesized and established their own exercises, characteristic of the respective style and era of emergence, are examined. In this extensive analysis, the doctoral student relies on facts from established sources, correctly noting the publication and the authors on which it is based and quoted. The classical dance schools he examines have proven themselves over time and are fundamental to the creation of ballet art on a global scale. The historical sequence and continuity between the schools of Italy, France, Denmark, Russia, England and the USA was sought. Special attention is paid to the Russian literature dedicated to classical exercise, characteristic dance and especially folk stage dance. Through the work and contribution of Igor Moiseev, a connection is also made to the Bulgarian literature on the exercise and the first authors on the subject. The retrospection of the Bulgarian professional dance art begins with the first professional

performances of Anastas Petrov. This was followed by the founding of the State Ensemble for Folk Songs and Dances - Sofia in 1951 and the contribution of Margarita Dikova. The creation of the State Ballet School in the same year 1951 is also of great importance for the researched topic, which 5 years later grew into the State Choreography School and the training in Bulgarian folk dances was on a solid professional basis. The first chapter ends with conclusions, the main one among them being that the development of stage folk art in our country is a continuation of the cultural-historical development of dance on a global scale. Here I would add on my own behalf that the achievements of this development in Bulgaria are definitely sought-after models of methodology and form formation by a number of dance schools outside our country.

In the second chapter, "Anatomy of the human body and dance movement in the exercise", the doctoral student explores the question of the correct construction of the exercise, based on the physical capabilities of the dancer. As we know, dance performance is associated with a heavy, dynamic and expressive load, which requires knowledge of the capabilities of the human body. Margarita Bratoeva very accurately saw that an extremely important topic for choreography is the connection between the anatomy of the human body and dance movements. It thoroughly analyzes the types of movement and the resulting condition of the various joints, muscles and ligaments. It emphasizes that the synchronized load in the exercise covering the legs, arms, body and head leads to harmony of movements and acquisition of dance mastery. All these aspects are subordinated to the correct attitude towards respiratory activity and, above all, to the conscious responsibility towards the importance of this anatomical system. At the end of the chapter, the doctoral student formulates certain conclusions regarding the development of specific physical qualities as a shared responsibility between the choreographer and the performer. Also for the fact that the correct methodology is the basis of the construction of each dancer, developing his individual abilities. When it comes to the order of the exercises in the exercise, she approaches with understanding and admires the arrangement of the machine "from bottom to top", and at the next stages, including the middle, she assigns differentiated tasks in terms of speed, ensemble, accuracy and endurance. He concludes by saying, "The relationship between the anatomy of the human body and dance movement has emerged as an extremely important theme in the art of choreography." A constructive conclusion, the structuring of which brings me back to the title of the chapter and raises the question - why is a dance movement in a unit, given that the content analyzes specific movements for Bulgarian folk choreography, relating to the ankle, knee and hip joints . I do not ask the question because of the wording, but because it arouses interest with the possibilities of more than one answer.

The third chapter is entitled "Specifics, structure, construction and teaching methodology of the exercise based on the Bulgarian folk dance". As the title suggests, here the grounded scientific issues on the topic of the dissertation work are considered. The prerequisites for the birth of the specific Bulgarian exercise, built on the principles of the classical, but synthesized elements, movements and combinations of the original Bulgarian folklore, are traced in detail. Chronologically, the stages of development and the contributions of Bulgarian choreographers and pedagogues to the successes achieved in our country have been studied. Special attention is paid to the professional approach, which includes knowledge not only of the correct construction methods and principles, but also a free handling of the terminology of Bulgarian folk choreography. Margarita Bratoeva pays special attention to the work on stylistic affiliation in the exercise as a link between regional identity and the creation of folklore samples for the performing arts. She emphasizes that "choreographers in practice create new emblems - models of styles" - in the context of the role of exercise in the preparation of new works. A very constructive conclusion is drawn here that: "the development of the stage dance interpretation in the choreography as a purely author's feeling imposes different contents of the exercises in the exercise, which are present in different degrees of dominance, proceeding from the set goals dictated by age, dance level and the repertoire of the collective." What follows is an overview and analysis of the types of exercises in the exercise, as well as the types of skills that need to be developed such as coordination, strength, endurance, dexterity and more. For the acquisition of these dancing skills, three stages of improvement are fixed with corresponding recommendations for filling them with content. The doctoral student's conclusion regarding the specifics, structure and construction of the exercise is that it is a creative process that depends entirely on the choreographer's ability to select dance and musical material. As for the implementation methodology, he emphasizes that the successes are the result of accumulated practical experience and theoretical knowledge, allowing effective work according to the immediate tasks.

In the conclusion of the work, based on the conducted in-depth research, the doctoral student projects the achievements of generations of specialists as: "...a process that forms the framework for a future development of the exercise as a training system, related to the peculiarities of the creative interpretation of our traditional folk dance culture". She draws the conclusion that the exercise based on Bulgarian folk dances is a complex phenomenon that requires a complete new modern interpretation. I welcome this conclusion, because all of us who are professionally engaged in choreography have witnessed the case of a dogmatic approach to the "warm-up" without considering the current physical or emotional state of the performers, which can largely lead to undesirable

consequences. The exercise should not be a constant frozen in time, but an act of a certain creative approach, subordinated to the goals and tasks before the relevant choreographer /teacher or tutor/. I admire another extremely important conclusion that sounds like a message: "Exercise should be treated as a wide-ranging, dynamically developing open system, the pattern of which tends to break and generate within itself new ideas and patterns."

It is obvious that in this application there is a symbiosis of good theoretical training, practical experience and a scientific approach to research. The contributions formulated by the doctoral student clearly and accurately reflect the achievements of the work in two directions - in a theoretical and practical-applied direction. For the first time, the load on the locomotor system of the human body under the influence of the Bulgarian folk dance and the correct approaches in preparation for implementation are comprehensively analyzed. The direct connection between the development of the exercise and the achievements of stage choreography is proven. The methods of building the exercise based on the Bulgarian folk dance are researched and analyzed, arguing the possibilities for the continuous creation of new models.

In conclusion, I would like to emphasize that our presented in-depth research in the dissertation work "Specifics, structure and methods in building the exercise based on the Bulgarian folk dance", along with the attached publications on the subject, give me the reason to propose to the respected Scientific Jury to award Margarita Bratoeva's educational and scientific degree "doctor" in PN 8.3 "Music and dance art", scientific specialty "Choreography".

04/03/2023

Reviewer:

/prof. Dr. Daniela Jeneva/